

Голас Радзімы

№ 19 [1179]

МАЙ 1971 г.

ВЫДАННЕ БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА
ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ

ГОД ВЫДАННЯ 16-ТЫ

ЦАНА 2 КАП.

Мінск. Галоўны корпус Акадэміі навук БССР.

Фота Ул. КАЗЛОВА.

Штаб беларускай навукі

Акадэмія навук Беларускай ССР — адна са старэйшых у Савецкім Саюзе. Яна была створана 1 студзеня 1929 года. Сёння гэта буйнейшы навуковы цэнтр рэспублікі, у яго ўваходзіць 30 навуковых устаноў, у якіх працуе звыш дзевяці тысяч чалавек, у тым ліку 59 акадэмікаў, 56 членаў-карэспандэнтаў, 123 доктары і каля 900 кандыдатаў навук.

Беларускія вучоныя праводзяць даследаванні ў галіне матэматыкі, фізікі, хіміі, біялогіі, тэхнікі, геахіміі і геафізікі, грамадскіх навук і па некаторых напрамках займаюць вядучае месца не толькі ў айчынай, але і ў сусветнай навуцы. Разам з тым шмат увагі ўдзяляецца праблемам, актуальным, у першую чаргу, для нашай рэспублікі. Напрыклад, вывучэнне і выкарыстанне нетраў Беларусі, асваенне Палесся.

Аб некаторых асаблівасцях работы нашых вучоных, аб іх творчых планах і здабытках расказаў у гутарцы з нашым карэспандэнтам галоўны вучоны сакратар Прэзідыума АН БССР, акадэмік Аляксандр Махнач.

Даволі часта акадэмію вобрана называюць штабам беларускай навукі. Наколькі правільна такая назва?

Я б сказаў, што гэта не толькі вобразнае, але і вельмі дакладнае вызначэнне. У Беларусі звыш 170 навукова-даследчых устаноў. Акадэмія з'яўляецца для іх спецыяльным каардынацыйным цэнтрам. Тут распрацоўваюцца перспектывныя планы, рэкамендацыі.

У мінулым годзе Акадэмія навук каардынавала навукова-даследчую работу ў рэспубліцы па 40 важнейшых праблемах прыродазнаўчых і грамадскіх навук. Так, напрыклад, вучонымі акадэміі сумесна з іншымі ўстановамі (а іх было 28) распрацаваны прагнозы комплекснага выкарыстання прыродных рэсурсаў беларускай

Палесся і развіцця вытворчых сіл гэтага раёна да 1990 года. Вызначан уплыў асушальных работ на змяненне воднага рэжыму, прыроднага ландшафту, флоры і фауны.

Сусветную вядомасць атрымалі даследаванні, выкананыя ў Інстытуце матэматыкі. Мы смела можам гаварыць аб існаванні беларускай матэматычнай школы па тэорыі дыферэнцыяльных ураўненняў, вылічальнай матэматыкі і алгебры. Па манаграфіях дырэктара Інстытута матэматыкі Героя Сацыялістычнай Працы акадэміка Мікалая Яругіна вучацца студэнты ў многіх краінах свету.

У выніку археалагічных раскопак знойдзены рэшткі старажытнага горада Брэста — летапіснага Бярэсця, якія адносяцца да XIII стагоддзя. Вядзецца вялікая і карпатлівая работа па складанню зводу помнікаў гісторыі і культуры Беларусі, слоўнікаў беларускай мовы, па падрыхтоўцы і выданні збору твораў класікаў беларускай літаратуры.

Аляксандр Сямёнавіч, ці змяняцца ў новым пяцігоддзі напрамкі даследаванняў, а калі змяняцца, то ў які бок?

Па раду «традыцыйных» для рэспублікі напрамкаў даследаванняў і вядуцца дзiesiąці год. Усямернае развіццё фундаментальных і прыкладных навуковых даследаванняў будзе характэрнай рысай акадэмічнай навукі і надалей. Плануецца забяспечыць распрацоўку праблем тэарэтычнай і прыкладнай матэматыкі і кібернетыкі, ядзернай фізікі, фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў, квантавай электронікі, фізікі плазмы, фізікі нізкіх тэмператур, энергетыкі, электронікі, радыётэхнікі, вылічальнай тэхнікі і інш. Гэтыя галіны даследаванняў для Беларусі тым больш актуальныя, што ў рэспубліцы шырокае развіццё атрымліваюць прыборабудавнічая, элект-

ронная, радыётэхнічная і іншыя галіны прамысловасці. Умацаванне сувязей навукі з вытворчасцю, скарачэнне тэрмінаў распрацоўкі і ўкараненне вынікаў даследавання ў практыку дасць значны плён для народнай гаспадаркі.

Як вядома, большая частка навукова-даследчых устаноў рэспублікі размешчана ў Мінску. Як зменіцца геаграфія беларускай навукі ў новым пяцігоддзі?

Уласна кажучы, яна пачала ўжо мяняцца. Створаныя ў апошнія гады навуковыя ўстановы найчасцей размяшчаліся ў іншых гарадах. Так, у Гродна пачаў сваю работу аддзел рэгуляцыі абмену рэчываў, у Магілёве філіялы Інстытута фізікі і Фізіка-тэхнічнага інстытута. Гэта тэндэнцыя захавецца і надалей. Філіялы Інстытута матэматыкі з вылічальным цэнтрам будзе адкрыты ў Гомелі, дзе ўжо ёсць Інстытут механікі метала-палімерных сістэм. Мяркуюцца стварыць за пяцігодку навуковыя ўстановы ў Віцебску і Наваполацку.

Разам з тым далейшае развіццё атрымаюць і інстытуты сталіцы. Пачнецца будаўніцтва новага Акадэмічнага гарадка. Ужо створаны Інстытут геахіміі і геафізікі.

А як і дзе рыхтуюцца кадры беларускіх вучоных?

Перш за ўсё, у аспірантуры нашай Акадэміі навук. Сёлета тут паспяхова займаецца каля 750 чалавек. Тэрмін навучання, у асноўным, тры гады. За гэты час аспіранты авалодваюць метадыкай даследаванняў, праводзяць шматлікія эксперыменты, здаюць кандыдацкія экзамены. Толькі ў мінулым годзе было абаронена 12 доктарскіх і 160 кандыдацкіх дысертацый.

Шырока практыкуюцца ў нас стажыраванне і навучанне маладых спецыялістаў з іншых саюзных рэспублік і замежных

краін. Напрыклад, у Інстытуце фізікі займаецца В. Данілюк з Малдавіі, М. Асімаў з Таджыкістана, Т. Эфендзіеў з Азербайджана, у Інстытуце тэхнічнай кібернетыкі — Р. Садыхаў з Азербайджана і Шандар Сепельфельд з Венгрыі, у Інстытуце цепла- і масаабмену — Ву Дуй Куанг з Дэмакратычнай Рэспублікі В'етнам.

Часам у нас узнікае патрэба ў спецыялістах такога профілю, якіх пакуль што няма ў Беларусі. У такім выпадку мы пасылаем нашых маладых вучоных або аспірантаў у іншы саюзны рэспублікі або за мяжу. У мэтавай аспірантуры Акадэміі навук Савецкага Саюза па нашаму накіраванню вучацца фізікі Валерый Папоў і Віктар Окунеў, у Кіеве спецыялізуецца матэматык Леанід Старойтаў, у Маскве — хімікі Аляксандр Федаровіч і Васіль Кананюк, эканаміст Валянціна Ізбазлаева, у Ленінградскім інстытуце эксперыментальнай батанікі — Віктар Мартыненка.

Раскажыце, калі ласка, аб сувязях вучоных Акадэміі навук са сваімі замежнымі калегамі.

Прэстыж беларускай навукі вельмі высокі. Нашых вучоных пастаянна запрашаюць на міжнародныя і нацыянальныя кангрэсы, канферэнцыі і сімпозіумы, прапануюць выступіць з дакладам на тую ці іншую тэму.

Сведчаннем аўтарытэту беларускай навукі з'яўляецца выбранне раду вучоных у кіруючыя органы разнастайных міжнародных арганізацый. Віцэ-прэзідэнтам Камісіі падземных вод Міжнароднай асацыяцыі навуковай гідралогіі абраны акадэмік Г. Багамолаў, ён з'яўляецца таксама членам навуковага камітэта па водных даследаваннях Міжнароднага савета навуковых саюзаў. Членам праўлення міжнароднай арганізацыі па даследаванню мозга Сусветнай арганіза-

цыі аховы здароўя з'яўляецца акадэмік І. Бульгін. Акадэмік А. Лыкаў — рэдактар ад СССР міжнароднага часопіса «Цепла- і масаперанос», член-карэспандэнт АН СССР А. Шлык уваходзіць у склад рэдкалегіі двух міжнародных часопісаў.

Мовазнаўцы працуюць у камісіях пры Міжнародным камітэце славістаў. Пастаяльныя кантакты ўстанавілі нашы гісторыкі і археолагі з польскімі вучонымі, літаратуразнаўцы — з балгарскімі. Беларускія генетыкі сумесна з венгерскімі вучонымі працуюць над стварэннем паліплоідных формаў цукровых буракоў, з нямецкімі — над выяўдзэннем спецыяльных гатункаў жыта для вырошчвання на асушаных тарфяніках. Звыш 200 беларускіх вучоных і спецыялістаў выязджалі за мяжу ў апошнія гады для правядзення сумесных эксперыментаў ці аказання тэхнічнай дапамогі.

Разам з тым мы прынялі ў нашай акадэміі каля 700 гасцей з розных краін свету. Мэта іх візітаў — азнаямленне з даследаваннямі, навуковай стажыроўка і г. д. Амаль два месяцы працаваў у Інстытуце цепла- і масаабмену французскі вучоны Рэне Дарыга, у гэтым жа інстытуце быў прафесар Т. Д. Патан з Англіі і яго суайчыннік Джон Джэксан. Інстытут генетыкі і цыталогіі наведваў прафесар Арне Мюнтцыг са Швецыі. Ён знаёміўся з работай лабараторый, гутарыў з калегамі, чытаў для супрацоўнікаў лекцыі.

Штогод у Мінску праводзяцца міжнародныя і ўсесаюзныя форумны вучоных. Вось і ў чэрвені гэтага года адбудзецца ўсесаюзная канферэнцыя па хімічных сувязях у паўправадніках, у ліпені — XVII ўсесаюзны з'езд па спектраскапіі, на якія запрошаны і замежныя вучоныя.

З БОЮ—НА П'ЕДЭСТАЛ

Сонечным ранкам 9 мая 1965 года ў госці да прэсаўшчыка тамбоўскага завода «Аўтатрактарадэтал» Івана Адарчанкі прыйшлі сябры—усе былыя франтавікі. Выпілі на чарцы за 20-годдзе Перамогі, праспявалі некалькі франтавых песень, успомнілі баявых сяброў. У пакой прыбег малодшы сыноч Івана Сцяпанавіча, першаафіцэр Андрэйка. Ён хутка ўладкаваўся на каленях кагосці з гасцей і пачаў перабіраць на яго грудзях ордэны і медалі. Калі чарга дайшла да медала, дзе быў адлюстраваны салдат з дзяўчынкай на руках. Андрэйка не вытрымаў:

— Гэта мой татка!

Госці дружна засмяяліся. Андрэйка пакрыўдзіўся:

— Гэту скульптуру з майго таткі ляпілі. Не верыце? Зараз я дакажу.

І ён кінуўся ў суседні пакой. Узяў у руках адзін з гасцей у рукі кніжку, уголас прачытаў надпіс: «Дарагому майму берлінскаму сябру і папачніку па будаўніцтву помніка ў Трэптаў-парку Івану Сцяпанавічу Адарчанку. З павага Я. Вучэціч».

«Сям'я Адарчанкаў жыла ў Казахстане. У першы дзень вайны бацька і старэйшы брат пайшлі на фронт. Месяца бацькі ў калгасе заняў 15-гадовы Іван. У канцы 1942 года разам з радаснай весткай аб акружэнні варажэй групойкі на Волзе прыйшла пахавальная—загінуў бацька, за ёй другая—на старэйшага брата.

Іван добраахвотнікам папрасіўся на фронт. Вызваляў Будапешт, ваяваў у Альпах. Два разы быў паранены. Калі адрымеў перамогасны салют, гвардзейца Івана Адарчанку накіравалі слу-

жыць у Берлін, у ваенную камендатуру. Падыгнуты, статы, выселы, ён падабаўся сваім аднапалчанам. Летам 1948 года, у Дзень фізкультурніка, на стадыёне адбыліся лёгкаатлетычныя спаборніцтвы паміж салдатамі. Нечакана да Івана падыйшоў чалавек у цывільным. «Добры дзень,—сказаў ён.— Я скульптар Вучэціч. Для берлінскага помніка буду з вас ляпіць фігуру Воіна-вызваліцеля. Згодны?»

Івана Адарчанку на паўгода адкамандазавалі ў майстэрню скульптара Я. Вучэціча, архітэктара Я. Беланольскага, мастака А. Гарпенкі. Пачалася работа.

У маі 1949 года Іван атрымаў запрашалны білет на адкрыццё помніка. Пад урачыстыя гукі Гімна Савецкага Саюза паволі спала шаўковае пакрывала з бронзавых плячэй Воіна-вызваліцеля. Дужы і прыгожы, горды і добры, ён быў надзвычай падобны на Адарчанку...

Пасля дэмабілізацыі гвардыі радыва Іван Адарчанка паехаў да родных у Тамбоў. Паступіў на завод «Аўтатрактарадэтал», асаюі прафесію прэсаўшчыка, токара, фрэзероўшчыка.

Мне пашчасціла сустрэцца з ім праз чвэрць стагоддзя пасля Перамогі. Піянеры абступілі яго шчыльным кольцам, кожнаму хацелася атрымаць аўтограф. На грудзях Івана Сцяпанавіча зіхацеў юбілейны медаль з адлюстраваннем Воіна-вызваліцеля, вельмі падобны на яго і на тысячы іншых салдат.

НА ЗДЫМКАХ: 1. Іван АДАРЧАНКА праз чвэрць стагоддзя пасля Перамогі. 2. Помнік Воіну-вызваліцелю ў Трэптаў-парку.

М. АМЕЛЬЧАНКА.
Фота аўтара.

На зялёнай карце Беларусі Бігосава — маленькая кропка на паўночным захадзе Віцебшчыны, ля самай мяжы з Латвіяй. У трыццатых гадах яно славілася ў наваколлі сваёй таможняй. Станцыя была пагранічнай, тут мяняліся паравозныя брыгады, рабіўся тэхнічны агляд вагонаў, правяраліся пашпарты і візы пасажыраў. Сёння аб гэтым ужо мала хто памятае. Толькі ветэраны ці юныя следапыты знаходзяць на абрывістых берагах Заходняй Дзвіны былыя межавыя знакі.

Многія гады цэнтрам жыцця ў Бігосаве была чыгунка. У паравозным дэпо працавалі бацькі, перон быў любімым месцам пагуляць моладзі. Сваё транспартнае значэнне станцыя не згубіла да гэтага часу. Усё астатняе ўладна перацягнуў да сябе завод «Заветінструмент», які неяк непрыкметна набраў сілу.

Нараджэнне яго адносіцца да 1959 года, калі ў будынках былой машына-трактарнай станцыі пачалі наладжваць выпуск новай, нязвычайнай прадукцыі. Першымі рабочымі новага прадпрыемства сталі механікі, слесары, машыністы, электрыкі з рэарганізаванай МТС. І сёння працуюць інжынер-электрык Іван Жук, машыністы-дизелісты Дзмітрый Костка і Аляксандр Макеенка, бухгалтар Сямён Балгану.

Майстар Уладзімір Быкаў любіць прыгадаць дні станаўлення завода, поўныя клопатаў і нялёгкіх турбот. Сярод першай прадукцыі немалое месца займалі меткі. Завод і да гэтага часу выпускае іх, павялічваючы з году ў год не толькі аб'ём вытворчасці, але і коль-

касць адрасатаў, якім адпраўляюцца гэтыя невялікія металічныя пласцінкі, неабходныя для бірканання буйной рагатай жывёлы, свіней, кальцавання птушак. Усяго 8 прадпрыемстваў у Савецкім Саюзе выпускаюць інструменты і абсталяванне для патрэб жывёлагадоўлі, ветэрынарнай навукі і практыкі. У спісе прадукцыі бігосаўскага завода — 47 назваў. Сярод іх шчыпцы розных відаў, нажы, паілкі, абсталяванне для станцый штучнага асямянення. Адны вырабы ідуць мільённымі партыямі, іншыя — невялікімі серыямі. Імі карыстаюцца спецыялісты ўсіх рэспублік нашай краіны, вялікая колькасць інструментаў ідзе на экспарт у Югаславію, Манголію, Кубінскую рэспубліку, Афганістан, Эфіопію, Судан, Алжыр. Завод пастаянна падтрымлівае дзелавыя сувязі з Германскай Дэмакратычнай Рэспублікай.

Дзевятая пяцігодка нясе радасныя турботы ўсяму калектыву завода. Намечана поўная рэканструкцыя прадпрыемства, на якую дзяржава выдзеліла звыш 7 мільёнаў рублёў. Будуць пабудаваны новыя цэхі, поўнасцю заменена абсталяванне. Першыя крокі ўжо зроблены. Побач з тэрыторыяй завода раскінуліся будаўнічыя пляцоўкі са сваім першазданым хаосам земляных работ і натульным выцём цяжкагрузных машын.

Бадай, няма на заводзе такога чалавека, які не жыў бы гэтай новабудой, планами рэканструкцыі. Амаль усе, з кім мне давялося сустракацца і гутарыць, расказвалі аб тым, што новага ўнясе ў іх жыццё здзяйсненне намечанага пяцігодкай.

Дырэктар прадпрыемства Ілля Пячэрскага больш за ўсё хвалюе будучае расшырэнне вытворчых плошчаў, неабходнасць не зніжаць тэмпаў выпуску прадукцыі з адначасовым асваеннем новага абсталявання. Завод пабудоваў ужо нямала жылых дамоў. Яны ствараюць як бы самастойныя рабочыя пасёлкі. Але ў планах — далейшы рост будаўніцтва жылля, бо за пяцігоддзе амаль у тры разы павялічыцца колькасць рабочых, безумоўна, у большасці — за лік моладзі.

Шліфоўшчык Георгій Машак — адзін з ветэранаў завода. Яму ўжо хутка на пенсію. Але ён аддае шмат сіл і энергіі грамадскім інтарэсам. Яго па-сапраўднаму хвалююць пытанні добраўпарадкавання пасёлка, якасці будаўнічых работ. У сям'і Георгія Іванавіча амаль усе так ці інакш звязаны з заводам. Тут працавала яго жонка, абедзве дачкі, сюды вярнуўся з Савецкай Арміі Вячаслаў, чакаюць у гэтым годзе і Валянціна. Штогод у цэхі прыходзіць усё больш моладзі. І сакратар заводскага камітэта камсамола Вера Русецкая думае аб тым, каб хутчэй быў пабудаваны новы палац культуры, каб палепшыліся ўмовы для заняткаў самадзейнасці, спартыўных секцый.

Вядома, у кожнага працаўніка ёсць яшчэ свае асабістыя мары аб далейшай вучобе, аб уласнай сям'і, цікавых паездках ці падарожжах... Ім суджана збыцця, бо ўсе яны — часцінкі вялікага плана, здзяйсненне якога зробіць наша жыццё больш поўным, больш цікавым і змястоўным.

Валянціна ТРЫГУБОВІЧ.

МАШЫНЫ ПРАХОДЗЯЦЬ ВЫПРАБАВАННІ

Непадалёку ад Мінска раскінуліся ўладанні Заходняй машынаправавальнай станцыі. Тут трымае экзамен новая сельскагаспадарчая тэхніка. Машыны і вузлы правяраюцца не толькі на палях, але і ў залах тэхнічнай экспертызы, на стэндах, у боксах і іншых службах лабараторных карпусоў, аснашчаных сучаснымі прыборамі, абсталяваннем і апаратурай.

Толькі за апошні год выпрабавалася каля ста машын, і лепшыя доследна-эксперыментальныя ўзоры атрымалі пучэўку ў жыццё. У іх ліку нямала механізмаў, што нарадзіліся ў сталіцы. Гэта, у першую чаргу, трактар МТЗ-80, які бліскуча вытрымаў экзамен і рэкаменда-

ваны да масавага выпуску. Пастаўлены на вытворчасць мадыфікаваны бульбаўборачны камбайн ККУ-2Т «Дружба». Над яго ўдасканаленнем працаваў калектыв Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі нечарназёмнай зоны СССР. Гэта машына мае павышаную праходнасць, прызначана для работы на асвоеных тарфяніках. Рэкамендаваны да вытворчасці навясны барознаўтваральнік БН-300 канструкцыі гэтага ж інстытута. Ён з хуткасцю тры-пяць кіламетраў у гадзіну нарэзае на пераўвільготненых глебах барозны для адводу паверхневых вод. А лугавы рыхліцель-падкормшчык

вырашана вырабіць доследнай партыяй для больш шырокай праверкі.

Побач з айчынай выпрабавецца тэхніка з сацыялістычных краін. Станоўчую ацэнку атрымалі, у прыватнасці, арыгінальная бацвіннеўборачная машына польскай вытворчасці, бульбакамбайн з ГДР, балгарская касілка-здэбрыяльнік.

Станцыя не толькі выпрабаввае ўзоры новай тэхнікі, але і кантралюе серыйныя машыны, сочыць, каб яны не адхіляліся ад устаноўленых стандартаў, адпавядалі сучасным патрабаванням. Правяраюцца і новыя тэхналагічныя працэсы ў сельскай гаспадарцы.

Г. САЛАУЭУ.

Польшы і Чэхасловакіі. Выполниў свой міжнародны долг, они оказывали большую помощь народам Центральной и Юго-Восточной Европы в их освободительной борьбе против фашизма.

Создать боеспособную армию — первоочередная задача. Но это еще полдела. Ее необходимо было оснастить в достаточном количестве всем необходимым для успешного ведения войны. Усилия армии и партизан дополнялись или, вернее, сливались с усилиями трудящихся в тылу страны.

Рабочие, колхозники, интеллигенция Советского Союза представляли собой так же, как и армия и партизаны, борющийся народ. Они питали армию людскими резервами, вооружали, поддерживали ее боевой дух, волю к сопротивлению, к победе. Армия тысячами нитей была связана с тылом. Самоотверженные усилия советских людей в народном хозяйстве были направлены на обеспечение нужд фронта и оказывали большое влияние на ход вооруженной борьбы.

Фундамент для решения задач по удовлетворению материальных потребностей фронта в период войны был заложен еще в мирное время созда-

нием и развитием мощной экономической базы СССР. Вместе с тем экономика страны в целом имела мирную направленность, и, когда грянула война, Советскому государству пришлось в труднейших условиях решать задачу перестройки народного хозяйства на военный лад. Эта перестройка шла по единому государственному плану, охватила все сферы народного хозяйства.

В ходе перестройки экономики страны на нужды войны Советскому государству пришлось в ограниченное время перебазируть огромное количество промышленных предприятий, материальных ресурсов и населения на Восток.

Восточные районы героическими усилиями советских людей в короткие сроки были превращены в главную военно-экономическую базу СССР. В середине 1942 года здесь уже производилось 76 процентов всей военной продукции. Особенно велика была роль тружеников Урала, руками которых в годы войны выпускалось до 40 процентов всей военной продукции. Рабочие Урала давали танков и самоходно-артиллерийских установок больше, чем вся Германия

вместе с оккупированными ею странами.

Плановое использование людских и материальных ресурсов, героический труд рабочих, ученых, инженеров, техников и служащих позволили Советскому государству добиться выдающихся успехов в развитии военной экономики и обеспечить в крупных масштабах производство боевой техники и вооружения, что оказало прямое влияние на повышение оснащенности действующей армии.

Конечно, мы никогда не сбрасывали и не сбрасываем со счетов поступления стратегического сырья и военной продукции по ленд-лизу. Но в сравнении с военным производством СССР они были весьма незначительными и составили менее 5 процентов по артиллерийским орудиям, около 12 процентов по самолетам и 10 процентов по танкам обобщего количества вооружения и боевой техники, полученных Советской Армией за время войны. Количество автоматов, полученных нашей армией по ленд-лизу за годы войны, составило всего 1,7 процента, столетов — 0,8 процента, снарядов — 0,6 процента, мин —

0,1 процента общего количества этих видов оружия и боеприпасов, выпущенного отечественной промышленностью. Разве можно всерьез заявлять, как это делают некоторые авторы за рубежом, о какой-то определяющей роли этих поставок, о том, что мы якобы их не учитываем, замалчиваем? Это неправда. Мы учитываем и по достоинству, с благодарностью оцениваем помощь американского народа, но не преувеличиваем ее. Опубликованные цифры военного производства в СССР красноречивее любых фраз свидетельствуют, где находился «арсенал победы».

Труженики тыла Советского Союза не только обеспечили в годы войны всем необходимым свои Вооруженные Силы, но и оказали большую экономическую помощь народам Европы, боровшимся против фашизма. За время войны для обеспечения войск других государств Советский Союз передал 2346 самолетов, 1124 танка и самоходные артиллерийские установки, 16,5 тысячи орудий и минометов, 960 тысяч винтовок и автоматов, свыше 40 тысяч пулеметов, большое количество вещевого имущества и другие материальные средства.

Победа над фашистским блоком во второй мировой войне была достигнута усилиями многих народов. Однако тяготы войны не в одинаковой мере легли на участников антигитлеровской коалиции. Борьба на советско-германском фронте по своим масштабам, напряженности, продолжительности и результативности намного превосходила борьбу на других фронтах второй мировой войны.

Важнейшая заслуга советского народа и его армии в войне с фашистской Германией состоит в том, что они остановили врага, преградили дальнейший путь распространения агрессии в другие страны. Они уничтожили основную живую силу и военную технику противника, создав тем самым благоприятные условия для борьбы союзников на других театрах военных действий.

Советский Союз, верный ленинскому принципу интернационализма, в грозные годы избавил народы Европы от фашистского гнета, с честью выполнил свою освободительную миссию.

Павел ЖИЛИН,
генерал-лейтенант,
член-корреспондент
АН СССР.

Герой Савецкага Саюза Міхаіл ЯГОРАУ.

Фота А. СТУКАЛАВА.

ДЛЯ нас, стариков, любая весточка с Родны—большая радасць. Получим пiсьмо от вас или газету, и сразу становится как-то веселей на душе. Сердечное вам спасибо, друзья, за газету, за пiсьма, за то, что вы нас не забываете.

Недавно один мой знакомый дал мне московскую газету «Голос Родины» со статьей о Бородинском музее. Представьте, как много было радости. Прочитал я эту статью и вспомнил детство, рассказы старых людей о Бородинском сражении. Потом в памяти всплыли годы Великой Отечественной войны, борьба нашего народа с фашизмом, страдания моих братьев-белорусов во время гитлеровской оккупации...

Хорошо, когда в наш бразильский порт приходят советские пароходы. Мы тогда забываем о своем недомогании и торопимся на встречу с моряками. Вот уж где отводим душу. Они нас приглашают на паром, угощают, а потом начинается беседа. Послушать только родную русскую речь — большое удовольствие. К тому же моряки рассказывают о жизни Советской страны, о больших достижениях ее народа. Уходит паром, и снова становится грустно.

Михаил ПАВЛЮКОВИЧ.
Бразилия.

БОЛЬШОЕ, большое вам спасибо за беспокойство, за то, что постарались выслать русские учебники. Это доставило мне много радости. Я кое-что прочла, и у меня появилось желание учиться.

В молодости хотелось чего-нибудь добиться, но мои мечты не сбылись, так уж случилось в жизни. Я, как и многие русские женщины, живущие в Бельгии, горжусь своей страной и веду патристическую работу. В какой бы уголок ни забросила судьба моих землячек, они всегда помнят о Родине и всеми силами защищают ее. В этом благородном деле наши мужья и дети вместе с нами.

Спасибо вам за внимание и заботу о нас. Желаю успехов в вашей работе и много, много лет здоровья.

Ольга КРУК.
Бельгия.

МНОГИЕ американцы давно возненавидели войну во Вьетнаме, они требуют скорейшего окончания ее. Вы, вероятно, знаете об огромных антивоенных демонстрациях в Вашингтоне и Сан-Франциско. Есть противники войны и среди конгрессменов. Не проходит дня, чтобы мы не слышали о споре между республиканцами и демократами по поводу вьетнамской авантюры и поддержки Америкой Израиля. Одни говорят, что американские войска надо убрать из Индокитая к концу 1972 года, другие — к концу 1971-го; одни хотят, чтобы Израиль освободил оккупированные арабские территории, другие — чтобы он на них оставался. Но, думается мне, эти разговоры скорее похожи на переливание из пустого в порожнее. Кровавая агрессия во Вьетнаме продолжается.

Недавно радиокомментатор хвастливо сообщал, как американские бомбовозы сбросили на Вьетнам септонные бомбы. Невесело слушать такие передачи. Тогда думается, что говорильня говорильней, а война войной — она нужна Уолл-стрит. А цены все время растут, и конца этому не видно. Без-

работных становится все больше, забастовки ширятся. Вот какие дела и какое «процветание» в нашей капиталистической Америке.

Алексей БАИДА.
США.

Я ПАСТАЯННЫ чытач газеты «Голас Радзімы». Сам родам са Случчыны, таму з цікавасцю сачу за матэрыяламі з гэтых мясцін. Асабліва ўсхваляваў мяне артыкул «Здыміце чорныя акулеры, містэр Трухан!» у № 39 за мінулы год. Здыўляе і абурэе, што людзі, якім пашанцавала набыцца ў Беларусі, чорнай няўдзячнасцю адказваюць на гасціннасць.

У артыкуле ўспамінаецца імя Дзяніса Гарбацэвіча. Ігарыён Трухан, як і Дзяніс Гарбацэвіч, гасціў на Случчыне, а вярнуўшыся ў Амерыку, пачаў абліваць брудам сваіх братоў і сябр, якія прыма-лі яго са шчырым сэрцам.

Наша зямлячка Ганна Захарэвіч мінулым летам ездзіла на Радзіму, у Слонім. Яе тут палохалі: нічога добрага не ўбачыш, толькі грошы змарнуеш. І вось прыходзіць Ганна да мяне, прыносіць пачак фатаграфій, расказвае, як хораша жывуць на Радзіме людзі, колькі пабудавалі новых дамоў. Паказвае фатаграфіі, а ў самой слёзы цякуць па твары. Яна гаварыла: «Каб не сям'я, не вярнулася б сюды, засталася на Радзіме». Вось так адгукаюцца аб паездцы ў СССР сумленныя землякі.

Яшчэ аб адным артыкуле хачу сказаць. Добра зрабіла рэдакцыя, што мясціца ў № 2 за 1971 год артыкул «Злачынцы пакараны». Тутэйшыя газеты, тэлебачанне падавалі, нібыта ў СССР судзілі нявінных людзей. Дзякуючы «Голасу Радзімы», я сам пераканаўся і пераканаў многіх, што суд над 11 злачынцамі, якія намерваліся ўкрасці самалёт і рыхталіся стаць забойцамі, быў справядлівы.

Іван ХАДАРОВІЧ.
Аўстралія.

БОЛЬШОЕ спасибо за «Голас Радзімы». Мы получаем его каждую неделю и всегда находим много интересного. Особенно рад газете отец.

Недавно я ездил в Канаду к своей двоюродной сестре Поле. Ей было 15 лет, когда тетя привезла ее в Канаду. Она хорошо помнит свою родную Украину и с большим интересом слушала мой рассказ о поездке на Родину, о том, как я встретила со своей многочисленной родней в Ровно.

Повидала я и Нору Родд, которая, как и я, в составе туристской группы «Вестника» приехала в прошлом году в Советский Союз. Мы проговорили несколько часов, все вспоминали нашу поездку, города, которые увидели, и, конечно, Минск. Я представляю, как он красив весной! Хотелось бы приехать к вам снова, но в этом году у меня не будет такой возможности.

Ольга ОСИЮК.
США.

БОЛЬШОЕ спасибо вам, дорогие друзья, за присланные книги и отрывные календари на 1971 год.

Думал в этом году приехать на Родину, но, видимо, не смогу. У нас сейчас много безработных. Я работаю два дня в неделю. Зарботок низкий. А цены растут. Особенно подорожали продукты питания. Так что придется пока отказаться от осуществления своей заветной мечты.

С уважением
Александр СЕЧКО.
США.

МАЦІ сказала: — Добра, сыноч, едзь. Дай апошні раз пагляджу на цябе. Сэрцам чую, не ўбачымся больш...

Дарога да Злучаных Штатаў была доўгай. Разам з аднавяскоўцам Піліпам Грыбам Рыгор Лушчык тросся ў таварным вагоне да Вены, плыў у бітком набітым трэцім класе парахода ад Амстэрдама да Нью-Йорка. З таго часу прайшло амаль шэсцьдзесят год.

З-за акіяна, з Дэтройта, горада аўтамабільных каралёў, ідуць у родную вёску Скураты пiсьмы. У іх горкі боль за няўдалае жыццё і радасць за по-

СНЯЦЦА ЯМУ ВЕРАСЫ...

спехі землякоў. Гэтыя пiсьмы нельга чытаць без хвалявання.

«...Калі я быў у трыццаць трэцім на Радзіме і ляжаў хворы на запаленне лёгкіх, Соф'я Піліпаўна прыходзіла праведваць мяне і прыносіла вішні. Тыя вішні дзейнічалі на мяне, як нейкі чудаўны эліксір. Вось бы зноў паспытаць гэтых вішняў з роднай зямлі».

«...Душа мая радуецца вашым поспехам. Вялікае дзякуй за гэта Уладзіміру Ільчу Леніну, які вучыў будаваць лепшае жыццё на зямлі».

«...Быў час, я працаваў сем дзён на тыдзень. Гэта было даўно. Потым працаваў шэсць дзён. Гэта таксама было даўно. Працаваў і пяць дзён. А зараз — толькі чатыры. І гэта вельмі дрэнна. Менш працуеш — менш зарабляеш. А жыццё падаражала амаль у два разы. Калі раней бохан хлеба каштаваў 8—12 цэнтаў, дык зараз 24—34».

«...Я хацеў бы спытаць, ці праўда, што ў Скуратах усё загуменне засадзілі садамі?».

«...Дзякую за грыбы. Паспытаў іх—нібы зноў прайшоўся нашым беларускім борам. Мы часам купляем адзін ці два грыбікі для супу. Дык хіба яны тут такія, як нашы?».

Нядаўна мы пабывалі ў Скуратах, сустрэліся з пляменнікам Рыгора Лушчыка Іванам Казімірчыкам. Сам гаспадар, яго жонка Надзея Аляксандраўна і старэйшы сын Віктар працуюць на Косаўскім дрэвапрацоўчым камбінате. Камбінат выпускае прыгожую сучасную мэблю, якую з задавальненнем купляюць і ў горадзе, і на вёсцы.

Дзень быў выхадны. Іван Сямёнавіч нікуды не спяшаўся, і мы мелі час пагутарыць аб усім, як кажуць, грунтоўна. У Івана Казімірчыка трое дзяцей. Малодшыя яшчэ вучацца ў школе. Сын Ваня сёлета заканчвае дзевяцігодку. Ён і Віктар, які ўжо атрымаў сярэдняю адукацыю, маюць намер працягваць вучобу ў інстытутах.

— Ці не зацяжка будзе, — пытаемся ў Івана Сямёнавіча, — мець адразу двух студэнтаў у сям'і?

— Не, — усміхаецца гаспадар. — Жывём у сваім доме. Грошы ёсць. Нядаўна абнавілі мэблю, купілі тэлевізар. Матацыкл маем. Цяпер на вёсцы ня-

Мы сядзім у невялікім утульным пакоі. Мільгае ў кутку экран тэлевізара. Настольная лампа асвятляе твар субясеўніка. Мы сустракаемся не ўпершыню. Але з пачатку знаёмства ён ніколі не змяніўся — чалавек з легенды, вайн-герой Міхаіл Ягораў, імя якога назаўсёды ўпісана ў гісторыю.

Пiсьмы ў гэты дом іншы раз прыходзяць без адрасу.

— Зусім, як у Чэхава, — усміхаецца гаспадар. — На вёску дзядулю...

Разам перабіраем канверты, паштоўкі. На іх штэмпелі розных гарадоў і краін. Часта трапляюцца адрасы беларускіх карэспандэнтаў.

— У мяне ў Беларусі многа сяброў, баявых таварышаў, —

расказвае Ягораў. — Але часта пішуць зусім незнаёмым людзі. Напярэдадні свята Перамогі паштальёны прывозяць літаральна мяшкі з пiсьмамі і паштоўкамі. Сяджу над імі да пёўняў, чытаю. А адказаць усім няма сілы...

Сціплы чалавек, ён нават не ўяўляе, што значыць адмовіць у просьбе. На шчасце, яго карэспандэнты ўсё разумеюць і не прэтэндуць на адказ. У лепшым становішчы бываюць тыя, хто трапляе ў Рудню. З імі праслаўлены вайн ахвотна гутарыць, дзеліцца ўспамінамі, паказвае цэкі малочна-кансервавага камбіната, на якім працуе слесарам, запрашае да сябе. Жыхары райцэнтра да гэтага часу памятаюць прыезд

ма таго гаспадара, каб не выгадаваў для сябе за год пару вепручкоў, так пудоў на дванаццаць кожны. А мы яшчэ на продаж гадуем. Так што дапамагчы хлопцам заўсёды зможам. А ў інстытутах яшчэ стыпендыю плацяць...

Калі Рыгор Лушчык пакідаў сваю вёску, была яна бедная і занябаная — нізкія, падслепаватыя хаткі ляпіліся адна ля адной, сцяны апраналіся ў лапці і саматканяныя світкі. Напэўна, не забыў ён, якія страшэнныя бойкі ўзніклі некалі паміж суседзямі, а то і роднымі братамі з-за таго, што нехта заараў чужы ўзмажак, што суседава ка-

Невясёлыя пiсьмы ідуць з-за акіяна ў вёску Скураты. Затое Івану Казімірчыку ёсць чым парадаваць свайго дзядзьку. Хаця бы тым, як жывуць сваякі.

Пляменнік Якім Казімірчык з жонкай Лізаветай працуюць у саўгасе. Дзеці ў іх дарослыя. Сын Мікалай дэмабілізаваўся з арміі і вучыцца на курсах меліяратаў. Хутка стане экскаватарчыкам. А гэтая прафесія зараз у тутэйшых мясцінах вельмі патрэбная. Работы для меліяратаў шмат. Відаць, памятае Рыгор Лушчык, якім было некалі ўрочышча Заялоўе. Непралазная багна. А цяпер саўгас «Зара», у які ўваходзіць

і вёска Скураты, вырошчвае тут багатыя ўраджаі розных культур.

Жывуць Казімірчыкі заможна, культурна. Ды зараз і слова такога — бядняк — у вёсцы не пачуеш. Хіба толькі як збяруцца старыя людзі ды пачнуць успамінаць:

— Вось пабедаваў на сваім вяку Іван Палуячык. Гэта ж трэба, нават уласных калёс чалавек не меў.

На што яму, небараку, патрэбны былі калёсы, калі каня ніколі свайго не меў?

А зараз Іванаў сын, таксама Іван, ездзіць на ўласным матацыкле.

Тэлевізарам, матацыклам сёння на вёсцы не здзівіш нікога. Амаль у кожным доме яны ёсць.

Пры буржуазнай Польшчы скуратоўскія хлапчкі хадзілі па вёсках у пошуках заможных гаспадароў, каб наняцца да іх пасвіць жывёлу за якіх пару пудоў жыта ці бульбы. Цяпер дзеці ведаюць адну дарогу — у школу. Пасля дзевяцігодкі ім адкрыты шляхі ў любы інстытут ці тэхнікум, май толькі жаданне. Мікалай Лушчык, напрыклад, скончыў Ленінградскі інстытут чыгуначнага транспарту, Анатоль Капітанчык пасля вучобы працуе інжынерам у абласным аб'яднанні «Сельгастэхніка», Георгій Мержес — афіцэр Савецкай Арміі.

А хіба ж не прыемна напісаць дзядзьку пра новыя Скураты? Яны непазнавальна змяніліся за гады Савецкай улады: узведзена новая прасторная школа, будзеца вялікі сучасны клуб, хаты ў хлябаробаў прыгожыя, цагляныя, пад чарапіцай і шыферам.

Рыгор Лушчык пытаўся пра сад, што вырошцілі аднавяскоўцы на загуменні. Некалі тут сеялі скуратоўскія каноплі, а зараз з гэтага саду восенню плыве ў вёску духмяны пах антонавак.

Жыве на чужыне Рыгор Лушчык, сын селяніна з вёскі Скураты. Сняцца яму верасы беларускага бору, ціхая бірозавая пералескі. Сняцца грыбы — белыя, крамяныя. І ідуць на Радзіму прыгожыя рознакаляровыя канверты, у якіх нясцерпны сум па Радзіме...

Захварэла ў Івана Ганчара жонка, і тое, што нажываў гадамі, вылецела за некалькі тыдняў. А тут другая бяда — сам пакалечыўся. Выдаткі на лячэнне велізарныя, а зароботку ніякага. Вось і не вытрымаў нервы ў «сярэдняга» амерыканца. Давялося адпраўляць яго разам з жонкай у дом для душэўна хворых.

П. МЕРГЕС,
М. РАДЗЮК.
Івацэвіцкі раён.

З ЛЕГЕНДЫ

да Ягорава другога героя штурму рэйхстага Мелітона Кантары. Сустрэча сяброў вылілася ў агульнае гарадское свята.

Ягораў пачаў вайну зімой сорак другога. Быў камандзірам разведкі ў партызанскім палку Садчыкава. Граміў фашыстаў у Чашніцкім, Сенненскім, Ветрынскім, Багушэўскім і іншых раёнах Беларусі. Бясстрашны і спрытны разведчык Міхаіл Ягораў «спецыялізаваўся» на здабыванні «языкоў». Удзельнічаў і ў рэйкавых аперацыях. На яго асабістым рахунку пяць пушчавых пад адхон эшалонаў ворага. А ўзятых у палон гітлераўцаў і злічыць цяжка. Радзіма адзначыла заслугі партызана ордэнамі Чырвонай Зоркі, Славы і медалем.

Тут жа, на тэрыторыі Беларусі, партызанскі атрад, у якім ваяваў Ягораў, злучыўся з дзеючай арміяй. Міхаіл апрануў салдацкую форму. Фарсіраваў Віслу, браў Варшаву, пад кулямі пераплыў Одер, за гэта быў удастоены ордэнаў Баявога Чырвонага Сцяга і Айчынай вайны.

І вось — Берлін, сталіца фашыскага рэйха. 30 красавіка 1945 года. 18 гадзін. Пад прыкрыццём артылерый перадавыя падраздзяленні саветскіх войск уварваліся ў рэйхстаг, які ахоўвалі эсэсаўцы, курсанты марской школы, артылерысты, лётчыкі, фолькштурмаўцы. У перадавой групе саветскіх войск знаходзіліся Міхаіл Ягораў і яго баявы сябар Мелітон Кантары. Бой ішоў за кожны па-

верх, пакой, лесвічную пляцоўку.

Саветскія воіны прабіліся на дах. Узвілося чырвонае палотнішча, але фашысты тут жа адкрылі па ім агонь з мінамётаў і гармат. Смелыя, скошаныя асколкамі і кулямі, падалі на распалены дах. З рук упаўшых сцяг прымалі жывыя. Ягораў і Кантары спачатку ўмацавалі сцяг на франтоне рэйхстага, у руцэ конніка са скульптурнай групы, што вянчала дах. Аднак прамым пападаннем фашысты збілі яго.

Агонь узмацнаўся. Нельга было ўзняць галаву. Ягораў і Кантары схаваліся пад бронзавай плітой фундамента скульптуры. Яны не адступілі нават тады, калі бранябойны снарад наскрозь прашыў тулава брон-

завага каня. У адтуліну, што ўтварылася, воіны ўставілі дрэўка баявога сцяга.

Фашысты працягвалі страляць. Але прабыты кулямі і асколкамі баявы сцяг горда палымнеў над рэйхстагам, заклікаючы байцоў на апошні рашучы штурм.

Наступаў змрок. Бясстрашны воіны паўзком перабраліся на самы верх рэйхстага і ўмацавалі там Сцяг Перамогі. Яго асвятлілі пражэктар. Магутнае «ўра», што скаланула ўскапаную снарадамі плошчу перад будынкам, было салютам іх мужнасці.

У ліку іншых воінаў, якія асабліва вызначыліся пры штурме рэйхстага, Міхаілу Ягорава было прысвоена высокае званне Героя Саюза Саюза.

Пасля заканчэння вайны ён вярнуўся ў родныя мясціны. Цяпер жыве ў горадзе Рудня Смаленскай вобласці, на са-

май граніцы з Беларуссю. У яго кватэры на відным месцы вісяць два вялікія фотаздымкі. Яны настолькі падобныя, што на першы погляд здаецца, быццам гаспадар дома павесіў два аднолькавыя экзэмпляры. На самой справе, там адлюстраваны падзеі, аддаленыя адна ад адной двума дзесяцігоддзямі. Фатаграфіі зроблены на парадах Перамогі ў 1945 і 1965 гадах. На абодвух Ягораў маршыруе ля Сцяга, адкрываючы святочны парад.

Мы павіншавалі Міхаіла Аляксеевіча з наступным святам вялікай Перамогі і пажадалі яму добрага здароўя, поспехаў у працы і грамадскай дзейнасці. Ён, у сваю чаргу, перадаў самыя цёплыя словы прывітання. І напісаў на лістку журналісцкага бланкета: «Гарачае прывітанне братам па зброі — беларусам».

Аляксандр МАЙСКИ.

(Працяг. Пачатак у №№ 16, 18).

ВЯЛІКАЕ КНЯСТВА ЛІТОЎСКАЕ

згоды паноў-рады ён не меў права вырашаць найважнейшых дзяржаўных пытанняў. Асобныя функцыі цэнтральнага кіравання ажыццяўлялі маршалак земскі, падскарбій земскі, канцлер, гетман найвышэйшы і інш.

У 1413 годзе цэнтральная частка Вялікага княства Літоўскага падзелена на два ваяводства: Віленскае і Трокскае, а былыя ўдзельныя княствы і землі з канца XIV стагоддзя паступова рэарганізаваліся ў намесніцтвы, на чале якіх стаялі намеснікі вялікага князя з буйных феадалаў. Удзельныя княствы, якія захаваліся на тэрыторыі Віленскага (Случкае, Клецкае і Мсціслаўскае) і Трокскага (Кобрынскае, Гарадоцкае, Пінскае і Тураўскае) ваяводстваў, падпарадкоўваліся ваяводам толькі ў ваенных адносінах. Там доўгі час кіравалі князі па спадчыне, а органы ўлады будаваліся ў адпаведнасці з воляй феадала і мясцовымі звычаямі. У Полацкай і Віцебскай землях намеснікі пасаджаны яшчэ ў 90-я гады XIV стагоддзя, пасля ліквідацыі там удзелаў. Аднак гэтыя землі атрымалі ад вялікага князя ўстаўныя граматы, якія гарантавалі ім пэўную аўтаномію. Падобныя граматы мелі Жмудская, Смаленская, Падляшская, Кіеўская і Валынская землі.

Пасля адміністрацыйнай рэформы 1564—1566 гадоў тэрыторыя Вялікага княства Літоўскага складалася з 13 ваяводстваў, якія дзяліліся на паветы. Ваяводы і старосты назначаліся з буйных феадалаў (у Полацку і Віцебску са згоды мясцовых феадалаў). Пры ваяводзе быў

штат чыноўнікаў — ураднікі. Кіраванне ў паветах узначальвалі старосты і іх намеснікі — падстаросты, у вясцях — намеснікі-дзяржаўцы. Важныя пытанні вырашаліся з удзелам мясцовай шляхты на павятовых сейміках. У вёсках прадстаўнікі адміністрацыі былі старцы, сотнікі, дзесятнікі, сельскія войты. Гарады з магдэбургскім правам мелі раду з замжных гараджан, якая вырашала гарадскія справы, у тым ліку і судовыя. Гарадскі войт, які прызначаўся вялікім князем, меў права вета на пастановы рады. Рашэнні войта для рады большасці гарадоў былі абавязковыя. Такім чынам, магдэбургскае права поўнацю не вызваляла гараджан ад улады феадалаў.

Класава-аслоўны характар мелі і судовыя органы Вялікага княства Літоўскага. Паноў і шляхту судзілі гаспадарскі, галоўны літоўскі трыбунал, падкаморскі, земскі, гродскі (замкавы) суды. Над прыгоннымі сялянамі суд і расправу чынілі феадалы, мясцовыя ўраднікі — цівуны, войты, дзяржаўцы; над гараджанамі — войтаўскія і бурмістроўска-радзечскія суды. Доўгі час захоўваўся копіны суд. Асноўнымі крыніцамі права да XVI стагоддзя былі старажытнарускія права («Руская праўда»), мясцовыя звычалі і судовыя феадальныя практыка. З канца XIII стагоддзя ўнікае пісанае права ў форме лістоў, грамат, вялікакняскіх прывілеяў. У 1468 годзе выданы закон аб крымінальнай адказнасці за крадзёж, названы Судзебнікам Казіміра. У 1529 годзе ўведзены адзін з першых у Еўропе сістэматы-

заваны збор законаў — Статут Вялікага княства Літоўскага 1529 года. Пазней уведзены Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года (дзейнічаў на тэрыторыі Беларусі і Літвы да 1840 года). З XIV стагоддзя вядомы грашовы падатак з насельніцтва — сярэбшчына.

Насельніцтва паводле сацыяльнага складу дзялілася на два асноўныя класы: феадальна-залежныя сяляне — «людзі простыя» і феадалы — «людзі шляхецкага роду». Вярхі феадалаў — радавітыя князі і пані (магнаты), якія зсядалі ў вялікакняскай радзе (паны-рада) і мелі ўласнае войска (паны-харуговыя). Ваенна-служылае саслоўе — шляхта — даяліся на буйную, сярэдняю і дробную беззямельную («убогую», «неаселую»). У другой палове XV — першай палове XVI стагоддзя складалася гарадское саслоўе. У гарадах рамеснікі, падмайстры, вучні, падзёншчыкі эксплуатаваліся гандлёва-рамесніцкімі вярхамі — купцамі, цэхавымі старшынямі, багатымі майстрамі, а таксама феадаламі, якія жылі ў горадзе.

СТАНОВІШЧА СЯЛЯНСТВА. Асноўную масу насельніцтва Вялікага княства Літоўскага складалі феадальна-залежныя сяляне. У XV—XVI стагоддзях беларускае і літоўскае сялянства дзялілася на катэгорыі з розным прававым становішчам — чэлядзь нявольная, «непахожыя» людзі, «пахожыя» людзі, сяляне-слугі. Першыя дзве групы былі асабіста залежнымі ад феадалаў. Да канца XVI стагоддзя коль-

касць «пахожых» людзей скарацілася ў выніку пераводу іх у групу «непахожых». Статуты 1529, 1566, 1588 гадоў (асабліва апошні) юрыдычна замацавалі прыгоннае права. Розныя групы сялян у першай палове XVII стагоддзя ператвараліся ў асабіста залежных ад феадала людзей.

У XIV—XV стагоддзях асноўным відам феадальнай рэнты быў натуральны аброк (мезліва, дзякло і інш.). З канца XV стагоддзя ў сувязі з павелічэннем попыту на сельскагаспадарчыя прадукты ў Заходняй Еўропе феадалы Вялікага княства Літоўскага пашыраюць ворыва ў маёнтках, ствараюць фальваркі, уводзяць паншчыну. З 1557 года ў вялікакняскіх (дзяржаўных) маёнтках пачала праводзіцца зямельная рэформа, якая ўзмацніла эксплуатацыю сялян. У другой палове XVI — пачатку XVII стагоддзя ў Літве, заходняй і цэнтральнай Беларусі рэформа праведзена і ва ўладаннях буйных, сярэдніх і дробных феадалаў. Ва ўсходняй Беларусі і на Палессі рэформа зацягнулася да паловы XVII стагоддзя. Стварэнне фальваркаў спрыяла і некатораму паляпшэнню земляробства, пашырэнню трохпольнага севазвароту.

Паводле павіннасцей сяляне падзяляліся на дзве асноўныя катэгорыі: цяглыя сяляне і асадныя сяляне. Феадал мог па сваёй волі пераводзіць сялян з аднаго катэгорыі ў другую. Сяляне з невялікімі ўчасткамі зямлі (агароднікі, халупнікі, каморнікі) да паўвальных зліліся з цяглымі сялянамі. Выдзялялася група сялян-слуг, якія мелі некалькі валокаў зямлі, не адбывалі паншчыны, а выконвалі ваенную ці гаспадарчую службу (баяры, баяры панцэрныя, конныя, пунтыя). (Заканчэнне будзе).

САМЫ ШЧАСЛІВЫ ДЗЕНЬ

Пастаянная нястача і голад прымусілі Якава Семенчука пакінуць сваю родную вёску Закозель. Прытулак беларускі бядняк знайшоў у Бузнас-Айрэсе. Спачатку працаваў грузчыкам у порце, потым уладкаваўся на ткацкую фабрыку. Але колькі ні стараўся, ледзь-ледзь зводзіў канцы з канцамі.

І вось аднойчы газеты паведамілі аб тым, што заходнія вобласці Беларусі сталі саветскімі. Тады і пачала свідраваць Якава Семенчука неадчэпная думка: «Час збірацца на Бацькаўшчыну».

Але толькі ў 1956 годзе Якаў Кірылавіч змог зной ступіць на бацькоўскую зямлю.

— Гэта быў самы шчаслівы дзень у маім жыцці, — успамінае Якаў Семянчук. — Тут жа, у сайгасе, прадаставілі мне работу. А дом збудавалі на былой панскай сядзібе. Працаваў 13 год. А калі дажыў да пенсійнага ўзросту, пайшоў на заслужаны адпачынак. У мяне на-

ват і ў думках не было, што з гэтага выпадку абудзецца ўрачыстасць. У той дзень калгас падарыў мне радыёлю. Але, бадай, больш за ўсё кранулі мяне цёплыя словы таварышаў на рабоце, якія праводзілі мяне на пенсію. Выйшлі ў людзі і мае дзеці. Старэйшы сын Віктар працуе выкладчыкам у Беларуска-азёрскім прафесіянальна-тэхнічным вучылішчы, вучыцца зівочна. Малодшы, Канстанцін, уладкаваўся ў Драгічыне.

Не нарадуецца свайму новаму жыццю Якаў Семянчук. Ды не толькі ён адзін. Гасцяваў летас у яго суседзямі Аляксандра і Івана Гарасцкоў іх брат Сцяпан, які жыве цяпер у Канадзе. І ён таксама не мог надзівіцца тымі пераменамі, якія адбыліся ў вёсцы.

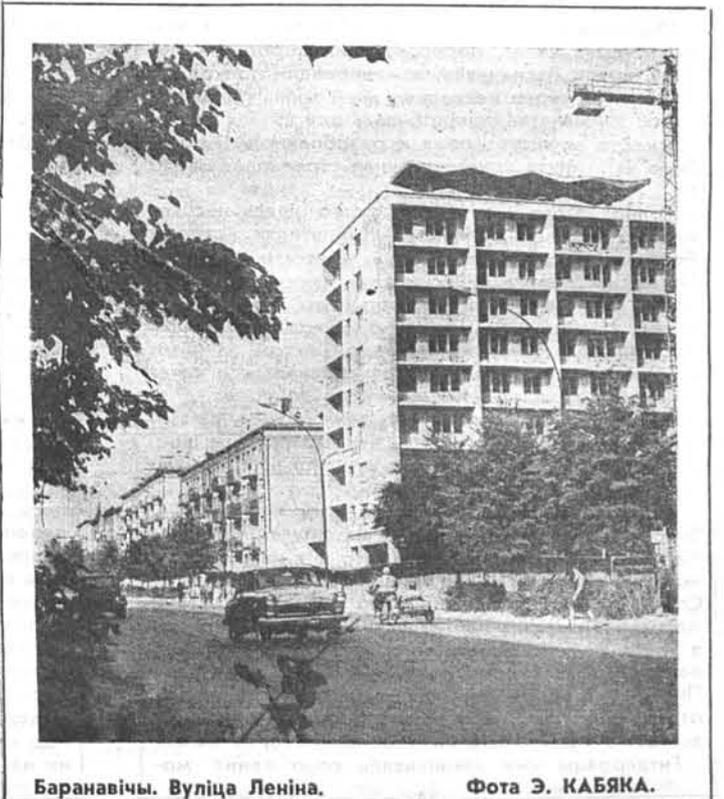
— Цяжка нават пералічыць усе змены за апошнія гады, — расказвае старшыня сельсавета Арцём Новік. — Новае двухнаваарховае памышканне сярэдняй школы, адміністрацыйны

будынак, дом культуры, аддзяленне сувязі, фельчарска-акушэрскі пункт. А колькі наваселляў справілі! Толькі летас вырасла 30 новых дамоў. Усяліліся ў новыя кватэры рабочыя Ганна Саваенка, шафёр Канстанцін Пангоська, рабочыя Фёдар Чопка, Уладзімір Казак і многія іншыя.

Усе дзеці вяскоўцаў вучацца. У сярэдняй школе, якая, дарэчы, нядаўна адзначыла сваё стагоддзе, цяпер выкладаюць 33 настаўнікі, у асноўным мясцовыя ўраджэнцы.

З выпускнікоў школы 35 чалавек сталі настаўнікамі, 6 — урачамі, 16 — інжынерамі, 10 — спецыялістамі сельскай гаспадаркі, 10 — культасветработнікамі. Сцяпан Рапінчук, Надзея Бычэк і Леанід Рапінчук паспяхова абаранілі кандыдацкія дысертацыі і працуюць у вышэйшых навучальных установах.

В. МАКАРЭВІЧ.

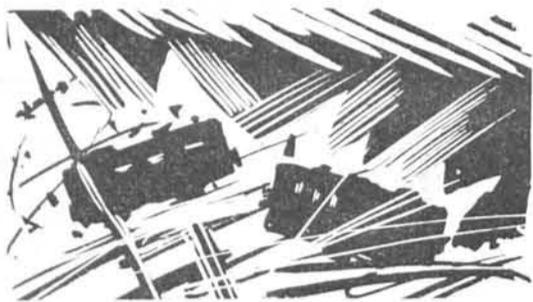

Баранавічы. Вуліца Леніна.

Фота Э. КАБЯКА.

В БРЕСТСКИХ ЛЕСАХ

Записки партизана

[Продолжение. Начало в №№ 13—18].

— Что ж, собирайтесь. Но быстро, ждать не будем!

Парень тотчас же бросился за своими. А на соседнем дворе уже грузил на сани кое-какие пожитки другой соколовец, Иван Ковалевич, тоже со всеми своими родичами собиравшийся к нам. И еще один подошел — тощий, заросший щетиной, в изорванной, грязной одежде: Игнат Юркевич.

— Родненькие, возьмите!—взмолился он. — Я же милиционером служил в Картуз-Березе при Советской власти. Разве фашисты пощадят?

— А почему до сих пор щадил?—удивился Филин.

— Прятался я от них. Как пришли, гады, схватились в подполье в своем доме, там и сидел до этого часа...

Филин взглянул на меня:

— Возьмем?

— Собирайся!—кинул я.

Рассвет уже начал чуть заметно белить зимнее небо над деревней. Из Картуз-Березы вот-вот могли нагрянуть на грузовиках гитлеровцы. Уложив на сани легкораненых Павла Губарева и Степана Янковича, мы покинули Соколово.

— К нам?—спросил Филин, когда обоз без помех добрался до партизанских лесных болот.

— Нет, сначала «новобранцев» к себе доставлю,—ответил я.—Потом взгляну трофеи делить.

— Что ж, приходи.

Оба Ивана, Тевянский и Ковалевич, были зачислены рядовыми в наш стрелковый взвод. Встретили их в семейном лагере без недоверчивой настороженности, с какой обычно встречали незнакомых новичков: и того, и другого большинство местных партизан знали с детства. Сразу нашлось дело и их родственникам: хозяйственных работ с

нее отряд этот неизмеримо вырос, превратился в крупное партизанское соединение, хотя и название ему было присвоено другое, для нас он до самой победы над гитлеровской Германией все равно оставался «отрядом Беренчика». Свято чтим мы память друга, беспощадно мстили фашистам за него и за всех, кто погиб от их рук. И хотелось бы, очень правильно было бы, если бы родная деревня Юлия — Пески — сегодня носила имя этого пламенного советского патриота.

Командиром отряда стал Василий Филин. Штаб сохранялся в прежнем составе. И как прежде, отряд остался верен традициям своего первого командира: не ожидать врага, а искать его и бить там, где можно нанести фашистам наибольший урон.

Набиралась сил и наша семейная группа. Из ядра, из пятнадцати самых первых она выросла до тридцати, потом до пятидесяти боеспособных партизан: к нам шли целыми семьями — из Песков, из Подречья и многих других населенных пунктов.

Гитлеровцы так и не решились восстановить соколовский полицейский посторужок: слишком близко от него начиналась смертельно опасная для захватчиков партизанская зона. Они даже в Песках произвели «реформу», разослав неизвестно куда тамошних полицейских, а на их место привезли отпетых головорезов-националистов с Украины. Но и эта «реформа» не помогла фашистам: партизанские силы Брестчины продолжали расти и крепнуть.

Наступила пора превратить и нашу семейную группу в боеспособный партизанский отряд. Был создан штаб, назначены командиры подразделений. Начальником штаба стал сын самого первого «беглеца» из Подречья — Иван Павлович Каштелян, начальником разведки — Данила Сулима, командирами отделений — Иван Тевянский, Нико-

лая Каштелян, Иван Пунько. Старшиной отряда мы назначили немолодого хозяйственного хлебороба Якова Макаревича, а на правах «пищеблока», чтобы кормить людей, придали ему в помощь пожилого мужа и жену Демидовичей и мать партизана Сережи Медведева тетю Лену. Только комиссаром некого было назначить: кроме меня в отряде пока не было ни одного коммуниста.

В это время, в начале марта 1943 года, спасаясь от новых песчанских полицеев, из этой деревни сбежали в лес еще двадцать крестьянских семей. Мы помогли им обосноваться на соседнем с нами грядке, поделились продуктами, одеждой. Поддержали их и партизаны — выходцы из Песков, еще недавно сражавшиеся под командованием односельчанина Юлия Беренчика. А чтобы беглецы не чувствовали себя одиночками в болотной пустыне, Василий Филин направил к ним старшим бывшего политрука-пограничника Ивана Протака и выходца из деревни Пески партизана Петра Савко.

В Коречинских лесах базировались теперь три партизанских отряда: сто двенадцатый Алексея Черткова, созданный Беренчиком под командованием Василия Филина и наш, семейный, не считая «лесной деревни» Ивана Протака. Гитлеровцы, конечно, знали об этом, и надо было ожидать, что они едва ли оставят партизан в покое: все более чувствительными становились партизанские удары по врагу. А между тем отряды действовали разрозненно, несогласованно, без определенного плана. Начнут фашисты карательную операцию и могут разгромить их один за другим...

Надо было немедленно перестраивать всю эту доморощенную «структуру», самые принципы отрядных взаимоотношений, и Алексей Чертков пригласил нас с Филиным к себе. В совещаний

принял участие и комиссар армейской группы старший политрук Василий Цветков. Мы подробно обсудили первоочередные задачи. Отряду Черткова была поручена охрана подступов к партизанскому району со стороны Ивацевич. Василий Филин взял под круглосуточное наблюдение дороги из деревень Спорово и Здитово. Нашему отряду выпало нести дозор со стороны деревни Пески. В случае появления противника на одном из этих направлений нарочные должны были оповестить об опасности все отряды с тем, чтобы они успели подготовиться к отпору. Если же каратели надумают взять в кольцо всю партизанскую зону, отряды, прикрывая женщин и детей, будут с боями отходить в недоступную для врага глубь болотного массива, заманивая туда гитлеровцев, а потом навяжут им бой.

Василий Цветков одобрил такую расстановку боевых партизанских сил. — Наша армейская группа, — твердо заявил он, — будет готова оказать помощь там, где это может понадобиться. В случае опасности будем действовать совместно.

Это заверение не могло не вселять уверенность в успех. Мы уже не раз убеждались в том, какое огромное значение имеет для общего нашего дела постоянная помощь армейцев. А в дальнейшем она могла понадобиться всем нам еще больше.

Март выдался ясный, солнечный, с легким морозцем по ночам. Между болотными кочками кое-где появились лужицы. Дети из семейного лагеря собирали выглянувшую из-под снега прошлогоднюю клюкву, приносили крошечные букетики первых подснежников. Но ни весеннее тепло, ни царившая вокруг тишина не могли умерить тревогу, нараставшую по мере того, как разведчики доставляли в штаб все более настораживающие све-

Часть партизан во главе с Николаем Каштеляном осталась в лагере, чтобы, если понадобится, своим огнем помешать карателям преследовать партизанские семьи. Надо было спасать детей и женщин, и растянущуюся в ночной темноте колонну пришлось вести мне.

Перед рассветом, добравшись до густого разлапистого ельника, мы устроили привал. Люди падали, не дожидаясь, пока разожгут костры, и их приходилось будить, чуть не силой заставляя выпить кружку наскоро сваренной мучной похлебки. А когда немножко отдохнули, колонна в прежнем порядке двинулась дальше.

Следующий переход, опять по болотной целине, закончился к середине дня на невысоком сухом грядке, заросшем редким хвойным лесом и кустами ореха. Казалось, фашистам уже не добраться сюда, и люди повеселели, начали разжигать костры, сушить над ними промокшую обувь и одежду. Даже шутки посылались, зазвучал детский смех. И вдруг над самым лесом, на брющем полете со стороны Коречина появился вражеский самолет — «костыль», и на грядку обрушился ливень пулеметных пуль. К счастью, немецкий летчик не ожидал, что наткнется на партизанскую стоянку, и пули легли в стороне, никого не задев. А когда гитлеровец попытался сделать второй заход, мы встретили его такими дружными винтовочными залпами, что фашист счел за лучшее поскорее убраться прочь.

Мало, оказывается, было карателям для блокады двух с лишним тысяч автоматчиков, танков и минометов. И авиацию бросили: следом за «костылем»-разведчиком надо было ожидать прилета бомбардировщиков.

избытком хватало для всех. А Игнату Юркевичу вскоре пришлось горько раскаяться в том, что он не увел из деревни свою семью: фашисты уничтожили и стариков-родителей, и жену, и двоих детишек...

Утром я отправился в отряд к Филину, чтобы забрать часть оружия и патронов из трофеев, захваченных в полицейском посторужке. А пришел туда — и как гром среди ясного неба: накануне, совсем больной, вернулся из дальнего похода на аэродром Юлий Беренчик.

Он лежал без сознания на нарах в штабной землянке — худой, с пепельно-серым лицом, с воспаленными, запавшими глазами. Хлопотавшая возле него медицинская сестра Хеля Зеликовская безнадёжно покачала головой в ответ на мой вопрос.

— Сыпной тиф... Никакой надежды, — Хеля заплакала. — У нас и лекарств нет...

— А у Черткова?

— И у них ничего.

Позднее Юлий пришел в себя, узнал меня, поздравил:

— Наклонись...

Я приблизил ухо к запекшимся губам боевого друга и услышал его горячий, порывистый шепот: — Довезли Топкина... Улетел... А я...

Он попытался сжать мою руку, но в пальцах уже не было сил; их хватило лишь для того, чтобы гаснущим шепотом произнести последнюю фразу:

— Береги людей, Петро... Спасай людей...

И все: опять бессвязный, неразборчивый горячий бред. К утру Беренчика не стало...

Мы похоронили его неподалеку от лагеря, на перекрестке двух лесных просек, отдав воинские почести безвременному ушедшему первому командиру нашего партизанского отряда. И хотя позд-

51

52

53

54

55

56